

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03 березня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#п6>.
2. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
4. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська у справі № 205/13016/23 від 29.01.2024. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116591734>.
5. Габлей Н. Г. Окремі аспекти посилення кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 414–417. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/97.pdf.
6. Вирок Комунарівського районного суду м. Запоріжжя у справі № 333/10061/23 від 22.02.2024. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117193073/>.
7. Анищенко А. «Під один гребінець», або воєнний стан і проблеми правозастосування під час кваліфікації кримінальних правопорушень. *Vashe Pravo*. URL : <http://vashe-pravo.com.ua/pid-odin-grebinec-abo-voennij-stand-i-problemi-pravozastosuvannya-pid-chas-kvalifikacii%D1%97-kriminalnix-pravorushen/>.
8. Бойко В. В. Основні кримінологічні риси злочинця, який вчиняє тяжкі насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи в особливо великому місці. *Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача. Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. 35. С. 156–168.

УДК 343.4

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/569-571

Вікторія ГОЛОБОРОДЬКО

аспірант кафедри
кримінального права та кримінології

Аліна ГАРКУША

доцент кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНІСТЬ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ст. 161 КК УКРАЇНИ

Диспозиція стаття 161 Кримінального кодексу України (далі –КК України) визначає відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їхньої національної належності. Водночас КК України не має чіткого тлумачення національності, хоча містить таке визначення щодо регіональної приналежності. Статистика судових вироків вказує на те, що через таку невизначеність і багатозначність рішення щодо захисту прав громадян, гарантованих статтею 161 КК України в аспекті рівноправності щодо їхньої національної належності, наявний низький відсоток завершених кримінальних проваджень і мізерний відсоток завершених справ проваджень із рішеннями про умовне чи реальне покарання. Саме тому для визначення терміна «національність» необхідно провести ретельний аналіз українського та міжнародного законодавства щодо дефініцій «нація» і «національність», а також здійснити пошук імовірних визначень щодо розуміння цих термінів науковцями, які досліджують проблеми етносів, націй та національних відносин. Сутність проблеми зводиться до того, що за відсутності чітких законодавчих норм виникає потреба подолати перешкоди щодо реалізації права громадян на захист рівноправності залежно від їхньої національної належності, формулюючи критерії і ознаки для визначення терміна «національність» для пізнання порушення рівноправності та відповідної протидії правопорушенню.

Один із первинних законодавчих актів, який класифікують за аналогією з Договором

про Євросоюз чи Хартією ЄС про основні права в Україні, є Декларація про державний суверенітет України. Цей документ є одним із перших актів, що конституціонував українську державність, він містить чітко визначену формулу визнання національності та ролі нації у суспільстві. В документі зазначається, що Україна є «суверенна національна держава», яка створена внаслідок «здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення». Тобто, формулювання містить пункт про захист і охорону національної державності українського народу. Також у другому розділі Декларації згадується про те, що «громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України». Однак ці диспозиції Декларації не мають чітких тлумачень та ознак, що дозволили б їх застосовувати в аспекті захисту прав та інтересів громадян у межах реалізації статті 161 КК України.

Стаття 11 Конституції визначає, що «держава сприяє консолідації та розвитку української нації... а також розвитку... всіх корінних народів і національних меншин України». Це тлумачення не уточнює, а, навпаки, поглиблює правову невизначеність поняття «нація» в законодавстві, адже, за логікою тексту статті, є окрема українська нація, корінні народи та національні меншини. І ці три складові етнічної різноманітності є виокремленими із поняття «нація», оскільки в тексті використано сполучникову форму, що вказує на рівнозначність цих суб'єктів.

Не додає визначеності і стаття 300 Цивільного Кодексу України, яка опосередковано вказує на відсутність закріплених та сформульованих позицій закону щодо поняття «нація» і «національність», оскільки, згідно з текстом кодексу, гарантується право фізичної особи на збереження своєї національної самобутності і право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності. Таким чином, текст Цивільного кодексу України вказує на наявність у фізичної особи за фактом її існування національних ознак, які не набуваються і жодною мірою не є врегульованими законом, ознак особи чи групи людей. Це є наслідком аналізу тексту статті, де вказано лише про таку дію, як «збереження» національної самобутності, але не про її набуття, закріплення чи позбавлення. Ця термінологічна плутанина частково розв'язана відповідною судовою практикою [1, с. 1].

Правова позиція судової гілки влади зафіксована у Постановах Великої Палати Верховного Суду, в яких, зокрема, вказано, що національна належність визначається особисто особою і є особистим актом, не пов'язаним із зовнішніми впливами. Також Верховний Суд ВС підкреслює, що національність громадянина може вільно обиратись чи відновлюватись без будь-якої залежності від рішення державного органу [2, с. 1; 8, с. 1].

Статті профільного закону «Про корінні народи України» визначають, що якщо мова йде про корінні народи України, то належність до них визначається через низку ознак: автохтонність етнічної спільноти, формування спільноти на території сучасної України, наявність власної мови і культури, представницьких органів на основі традиційних, культурних або соціальних особливостей народу. Також до ознак включено самовизначеність осіб як представника корінного народу України. Крім того, корінний народ не може мати власної держави за межами кордонів України. Закон визначає, що до цього переліку включено кримських татар, караїмів, кримчаків [3, с. 1].

Більшістю тлумачних та інших довідково-словникових видань з української мови має свій перелік ознак, який вказує на наявність нації чи національних ознак. Характерним визначенням є формула, наведена в академічному «Словнику української мови». Нація є словом, похідним від латинського «natio», тобто плем'я або народ. Імовірно, саме таке формулювання спонукало авторів Конституції та інших законів України вживати політично нейтральний термін «народ», а не «нація». Разом з тим, автори статті вказують, що нація є спільнотою людей із певними стійкими рисами, що поєднана спільною мовою, територією, економічними зв'язками та спільними рисами культури. Як бачимо, характерною відмінністю є поява ієрархічності розвитку спільноти від народу до нації, де нація є вищим проявом розвитку стійкої людської спільноти [4, с. 614].

Й.-Г. Гердер, якого вважають одним із засновників поняття «нація» у сучасному розумінні та автором конструкта, що пояснює цю взаємодію у суспільстві, позначає нацією природну та історичну єдність індивідуумів, що мають спільність звичаїв, традицій, мови, релігії, а також спільноту, що має єдине відчуття і уявлення про майбутній розвиток цієї спільноти. Такі визначення вказують на те, що належність до національних ознак, дійсно, є критеріально більше здобутком самовизначеності, але не правової регуляції. Водночас ознаки, які характеризують цю національну визначеність і світоглядність, можна цілком усвідомлено розуміти, відчувати, бачити, оцінювати [5, с. 247].

О. Бочковський, один із найвизначніших теоретиків української націології, вважає,

що, окрім всіх інших об'єктивних чинників, що формують «модерну націю», тобто сучасні національні спільноти, останні обов'язково мають демонструвати національну свідомість та волю до незалежного існування. Народ, як вважає дослідник, є лише підготовчим етапом формування спільноти, яка має спільні історичні, природні, кровні зв'язки, територіальну спільність, мову, культуру, релігію [6, с. 8–9, 178–179].

Сутність вищевикладеного зводиться до вказаних дефініцій та говорить про те, що в законодавчій площині поняття нації та національності не існує. Саме тому єдиним реальним джерелом, яке може задовольнити пошуки відповідей на питання визначення поняття «нації» для чіткого формулювання контексту статті 161 КК України, є спроба звернутися до норм глобального, міжнародного права. Статут ООН говорить про об'єднання націй у спільне глобальне об'єднання з метою «знову утвердити віру в основні права людини... і в рівність прав більших та малих націй» [7, с. 5]. Що характерно, у текстах ООН немає чіткої визначеності щодо змісту слова «нація» і «народ», проте простежується чіткий поділ між націями як спільнотами, що мають державність, і народами, які не обов'язково таку мають.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що єдиним способом вирішити перелічені проблеми є встановлення чітких критеріїв щодо роз'яснення того, що таке є національна належність. Це можна виконати у вигляді примітки до відповідної статті, як це на сьогодні виконано щодо регіональної належності громадянина. Ще одним варіантом вирішення виявленої проблеми може бути ухвалення окремого законодавчого акта, який би чітко роз'яснив поняття нації. Такі зміни дозволили б значно поліпшити ефективність розслідувань та винесення вироків судом щодо небезпечного кримінального правопорушення, яке є важливими чинником національної безпеки та гарантування прав і свобод громадян в державі.

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 810/2732/18 від 11.09.2019. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84573534>.
3. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20/#Text>.
4. Німчук В. Словник української мови. Київ : ВЦ «Просвіта», 2016. 614 с.
5. Європейський словник філософій: лексикон неперекладностей / пер. з фр. А. Васильченка та ін. Київ : Дух і літера, 2011. Т. 2.
6. Бочковський О. Вступ до націоналізму : курс лекцій. Регенсбург, Франкфурт : Укр. техн.-госп. ін-т, 1947.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL : https://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

УДК 343.541

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/571-573

Олена ГОЛУБ

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Вторгнення російської федерації на територію України поставило перед державною владою України, українським народом та усім людством цілий перелік нових викликів, серед яких внесення змін до Кримінального Кодексу України та законодавства в цілому.

На окупованих та вже деокупованих територіях України було зафіксовано безліч